

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

„MINDEN NÉPNEK A MAGA NYELVÉN”

KATANCSICS MÁTYÁS PÉTER
HORVÁT NYELVŰ BIBLIAFORDÍTÁSA

“UNTO EVERY PEOPLE
AFTER THEIR LANGUAGE”

CROATIAN BIBLE TRANSLATION
BY MATIJA PETAR KATANČIĆ

Ismeretlen mester: Katancsics Mátyás Péter, 19. század első fele
Matija Petar Katančić. Artist unknown, first half of the 19th century

Katancsics Mátyás Péter horvát nyelvű bibliafordítása

Ebben az évben emlékezünk meg az első teljes, horvát nyelven kiadott Biblia fordítója, a magyarbarát, ugyanakkor erős horvát identitással rendelkező, nagy műveltségű ferences szerzetes, Katancsics Mátyás Péter (Matija Petar Katančić), a horvát felvilágosodás korának kiemelkedő tudósa és költője születésének 275. és halálának 200. évfordulójáról.

1750. augusztus 12-én született Valpón, a mai horvátországi Valpovo településen. Iskolai tanulmányait szülővárosában, majd Pécssett, Szegeden, Baján és Eszéken folytatta. 1771-ben Bácsott lépett be a ferences rendbe, és négy évvel később, 1775-ben pappá szentelték. Tanulmányait a budai egyetemen folytatta, ahol 1779-ben doktorált. Az esztétika tan-szék népszerű professzora, a jezsuita Szerdahelyi György előadásainak hatására latin nyelvű klasszikus poétikája csiszoltabb, kifinomultabb lett, és megpróbálta horvát nyelvre is átültetni. Egyetlen eddig ismert magyar nyelvű költeménye, amelyet Erdődy János horvát bán beiktatása alkalmából írt 1790-ben *Magyar lant* címen, a horvát-magyar barátságról szól. Magyarbarátságáról tanúskodik ugyanebben az évben költött, a Szent Korona hazatérését horvát nyelven köszöntő ódája is. 1791-ben Zágrábban latin és horvát nyelvű verseskötete jelent meg *Fructus autumnales* (Őszi gyümölcsök) címen.

1780–1788 között Eszéken, majd 1789-től Zágráb-ban lett főgimnáziumi tanár. Ezekben az években kezdte meg tudományos pályáját, amely egész éle-tét kitöltötte. Tudományos tevékenysége sokolda-lú: a teológia, régészet, numizmatika, ókortörténet, epigráfia (feliratok megfejtése), földrajz, nyelvészet, szótárkészítés területén is maradandót alkotott. 1781-ben az eszéki hídfő mellett találtak egy Maximinus Thrax császár idejéből származó mér földm utató fel-iratos oszlopot, melynek ismertetése első tudomá-nyos munkájaként a következő évben jelent meg. Műve függelékében feldolgozta az Eszék környékén talált

Croatian Bible translation by Matija Petar Katančić

This year marks a double anniversary: 275 years since the birth, and 200 years since the death, of Matija Petar Katančić (or Katancsics Mátyás Péter, as he is known in Hungary) – a thoroughly Croatian Franciscan friar, a great friend of Hungarians, a widely erudite scholar and poet, and a prominent figure of the Croatian Enlightenment, who trans-lated the first ever complete Bible that has been published in Croatian.

He was born in Valpó (present-day Valpovo in Croatia) on 12 August 1750. He attended school in his hometown and then continued his education in Pécs, Szeged, Baja, and Eszék. He entered the Franciscan Order in Bács (today Bač in Serbia) in 1771 and was ordained a priest four years later, in 1775. He pursued further studies at the University of Buda, receiving his doctorate in 1779. His classical poetry in Latin became more polished and refined under the influence of the lectures of the popular professor of aesthetics, the Jesuit György Szerda-helyi, and he also attempted to translate his poems into Croatian. His only known poem in Hungarian, *Magyar lant* [Hungarian Lyra], celebrating Croatian–Hungarian friendship, was composed for the inau-guration of János Erdődy as bán of Croatia in 1790. His ode written in Croatian the same year to mark the return of the Holy Crown is also testimony to his friendly sentiment towards Hungarians. His only published collection of poetry in Latin and Croatian, *Fructus autumnales* [Autumn Fruits], appeared in Zagreb in 1791.

Katančić worked as a grammar school teacher in Eszék between 1780 and 1788 and in Zagreb from 1789 onwards. These years marked the beginning of his academic career, which continued for the rest of his life. His scholarly oeuvre is remarkably diverse: he made his mark in the fields of theology, archae-ology, numismatics, ancient history, epigraphy (the study of deciphering inscriptions), geography, and linguistics, and also compiled dictionaries. His first academic study, published in 1781, discussed a milepost with inscriptions dating from the reign of Emperor Maximinus Thrax, found near a bridge–

Ismeretlen mester: I. Ferenc koronázási kardvágása a budai ferencesek kolostoránál, 1792. június 6.
Francis I swings his sword at the Franciscan monastery in Buda during his coronation ceremony on 6 June 1792. Artist unknown

római érmeket időrendi sorrendben, verdejegyeiket is közölve. Magyarországon ez volt az első helyhez kötött numizmatikai leletismertetés.

Régészeti kutatásai és tudományos munkája elismeréseként 1795-ben a pesti egyetem régészeti és numizmatikai tanszékének tanárává, valamint az egyetemi könyvtár őrévé nevezték ki. Egyetemi előadóként nagy szerepe volt a magyar régészeti oktatás megteremtésében. Ebben az időszakban több művet írt a római kori Pannónia, valamint a kor horvát tudományában elfogadottnak számító illír-horvát azonosság elméletéről. Katedrájáról 1800. július 1-jén betegségére hivatkozva távolították el, egyes feltételezések szerint azonban Martinovics Ignáchoz fűződő barátsága és felvilágosult elvei miatt kellett távoznia.

Élete hátralévő részét előbb a pesti, majd 1809-től a budai ferences kolostorban tudományos és fordítói munkával töltötte. Ezekben az években is többféle tudományterületet érintő munkát írt, melyek részben megjelentek, részben kéziratban maradtak. Kéziratban maradt többek között horvát etimológiai szótára, antik szerzők műveihez írt földrajzi kommentárjai, valamint Belgrád és szülőhelye, Valpó történetét ismertető munkája. *Orbis atiquus...* címen, két részben írta meg ókori földrajztörténeti munkáját, amely 1824-ben és 1825-ben Budán jelent meg. A mű első része Európa, a második Ázsia és Afrika földrajzát ismerteti. E műve megjelenését csupán néhány héttel élte túl, 1825. május 23-án hunyt el Budán. Néhány hónappal halála után jelent meg az első hazai epigráfiai kézikönyv, a Duna vidékének régészetét feliratos emlékek és érmek alapján bemutató munkája.

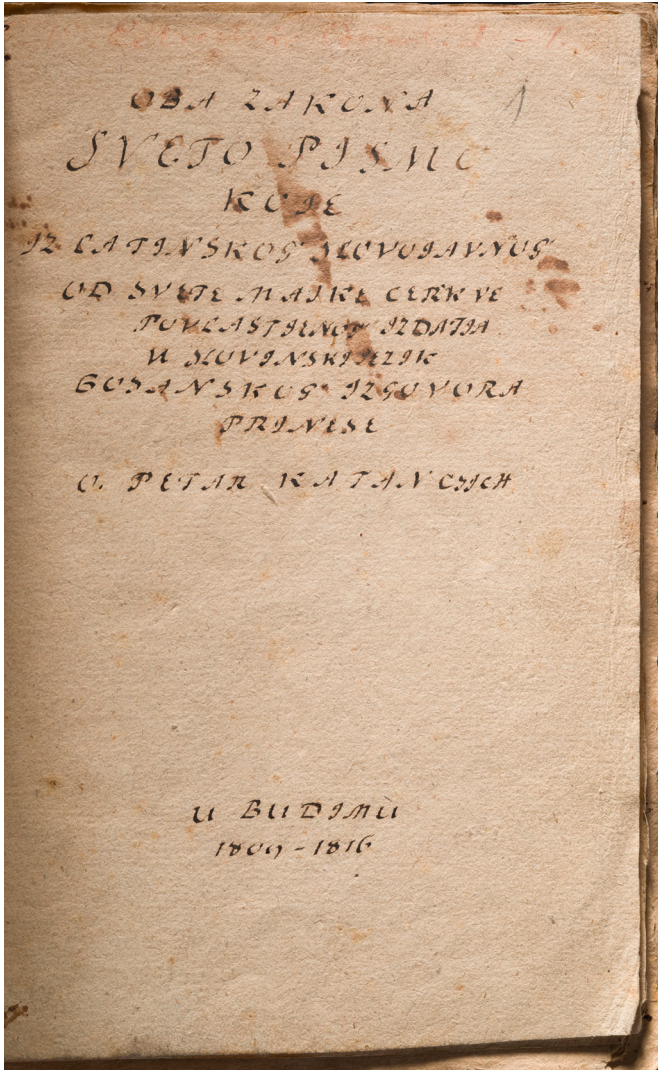
A horvát nemzeti identitás szempontjából legjelentősebb műve teljes horvát nyelvű bibliafordítása és annak kiadása. A katolikus egyház a délszláv területeken a középkorban egyházi szláv nyelvű liturgiát használt, melyet glagolita írással egyházi szláv nyelven írt vallási szövegek, szentírási fordítások segítettek, a 15. század végén már nyomtatott könyvek formájában is. A reformáció térhódítása a horvát nyelvű protestáns kiadványok számát jelentős mértékben növelte. A Tübingen melletti Urachban az egykori horvát-szlavón főkapitány,

head at Eszék (today Osijek in Croatia). Its appendix contained a chronological catalogue of Roman coins found in the Eszék area, complete with mint marks – representing the first numismatic publication to describe archaeological finds from a specific region within the Kingdom of Hungary.

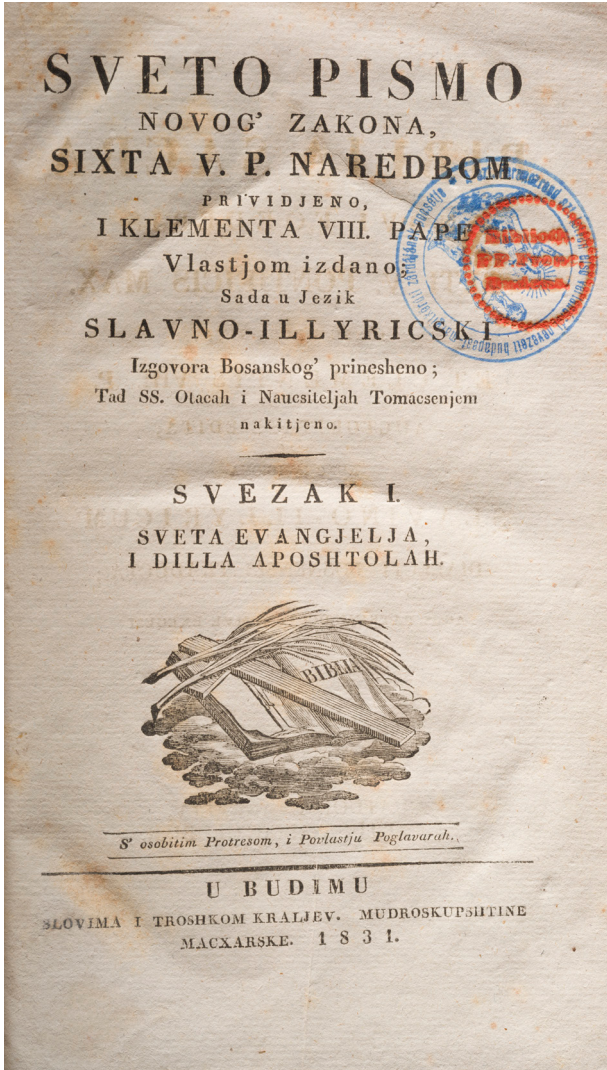
In recognition of his archaeological and scientific achievements, he was appointed professor of archaeology and numismatics at the University of Pest and made keeper of the university library in 1795. As a university lecturer, he played a pivotal role in establishing Hungarian archaeology education. During this period, he wrote several works on the theories of Roman Pannonia and the continuity of identity between Illyrians and Croats, a hypothesis widely accepted by Croatian scholars at the time. He was removed from his chair on 1 July 1800, officially due to ill health, though some believe his enlightened views and friendship with Ignjat Martinović to have been behind his dismissal.

He spent the rest of his life first in Pest, and from 1809 in the Franciscan monastery in Buda, working as a scholar and translator. During this period, he produced several scientific works across various fields, some of which were published while others remained in manuscript. These include a dictionary of Croatian etymology, geographical commentaries on works by ancient authors, and an overview of the history of Belgrade and his hometown of Valpó. His major work *Orbis atiquus...*, a comprehensive study on the history of ancient geography, was published in two volumes in Buda in 1824 and 1825. The first volume covers the geography of Europe; the second addresses Asia and Africa. He died in Buda on 23 May 1825, surviving the publication of this work by only a few weeks. A few months later, his work on the archaeology of the Danube Region based on inscribed monuments and coins, the first ever Hungarian epigraphic handbook, was also published.

Katančić's most significant contribution to Croatian national identity was his translation and publication of the complete Bible in Croatian. In the Middle Ages, the Catholic Church in the southern Slavic areas used a vernacular Slavonic liturgy, supported by religious texts and translations of the Scriptures in ecclesiastical Slavonic written in Glagolitic script, which were also available as printed books from the

Sveto Pismo (Szentírás), Buda, 1809–1816, Katancsics Mátyás Péter bibliafordítása kéziratának címlapja
Sveto Pismo (Holy Scriptures), the front page of the manuscript of the Bible translation by Matija Petar Katančić. Buda, 1809–1816

Sveto Pismo (Szentírás), Buda, 1831, Katancsics Mátyás Péter bibliafordítása kiadásának címlapja
Sveto Pismo (Holy Scriptures), the front page of the first edition of the Bible translation by Matija Petar Katančić. Buda, 1831

Hans Ungnád támogatásával három írással, glagolita, cirill és latin betűkkel adták ki krajnai, isztriai és dalmát papok műveit, többek között az Újszövetség fordítását is. A protestáns nyomtatványok ellensúlyozására a 16. század végén megkezdődött a horvát népi nyelvű katolikus kiadványok, elsősorban katekizmusok, gyóntatási segédkönyvek kiadása, de elindult az egyházi szláv nyelvű liturgikus könyvek megreformálása is.

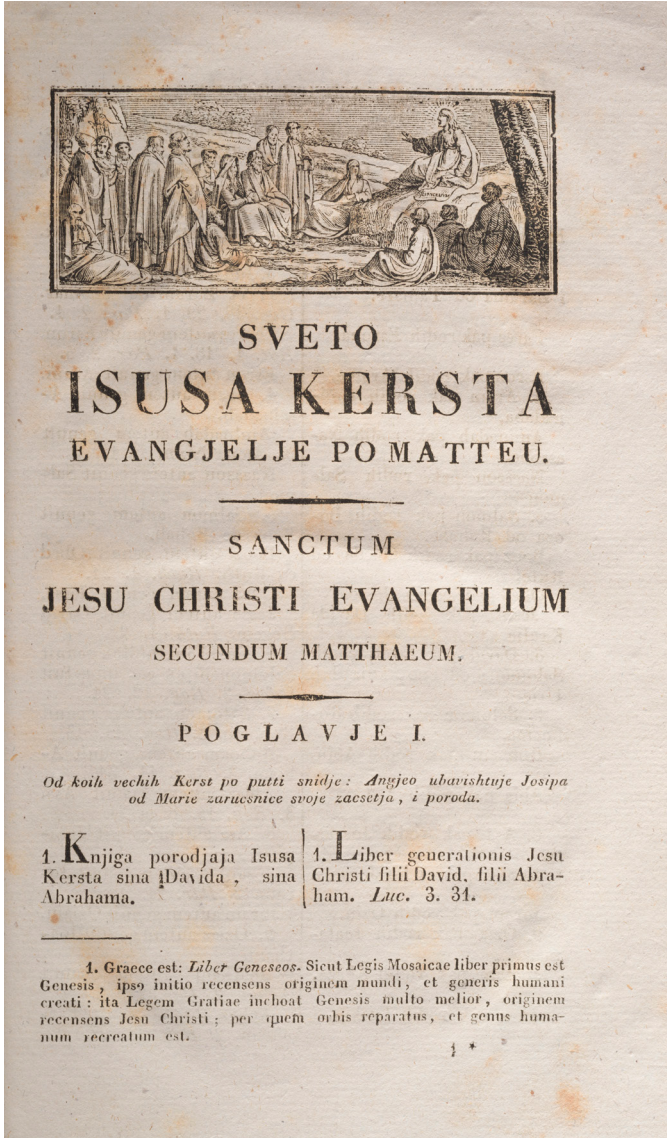
Az első teljes horvát nyelvű bibliafordítás a 17. századi horvát vallásos irodalom jelentős alakja, Bartol Kašić jezsuita szerzetes nevéhez fűződik, aki Raguzában és Rómában fordította le a horvát nyelvre a Szentírást, melyet 1630 körül fejezett be. A fordítást a horvát nyelvjárások, a kaj, a ča, és a što 17. századra leginkább elterjedt što nyelvjárás ijező dubrovnikai (raguzai) változatában, latin betűkkel készítette el. Ez a nyelvjárási dialektus vált a horvát irodalmi nyelv alapjává. Kašić fordítói munkáját a missziókat irányító római főhatóság, a Propaganda Kongregáció is támogatta, ugyanakkor azok a dalmát és horvát papok, akik a liturgikus könyvek kiadásán dolgoztak, és fordításaik a horvát egyházi szláv nyelven alapultak, ellenezték a bibliafordítás megjelenését. Meglepő módon rendtársai sem támogatták a fordítást, mert nem tartották megfelelő színvonalúnak. A fordítás kiadásának sorsát végül a római inkvizíció, a Szent Hivatal akadályozta meg, 1634. június 13-án megjelentetésének betiltása mellett határoztak. Ennek az volt az oka, hogy az inkvizíció egyrészt a latin műveltségű papságot és a szláv liturgia megszüntetését támogatta, valamint a katolikus többségű területeken az anyanyelvi bibliafordítás helyett a latin nyelvű katekizmust részesítette előnyben. Ezeket a szempontokat nemcsak a Balkánon, hanem más mediterrán országokban is érvényesítették. Csupán azokon a területeken engedték meg az anyanyelvi bibliafordítások megjelentetését, ahol számottevő protestáns lakosság is volt, mint például Magyarországon.

Ilyen előzmények után Katancsics Mátyás Péter 1809 és 1816 között a Vulgata alapján fordította le a Bibliát a boszniai ferencesek által használt horvát nyelvre, amely a što nyelvjárás iző, boszniai változata volt. Munkája során a teológiai hűség miatt mindvégig ragaszkodott a szó

end of the 15th century. The spread of the Reformation led to a significant rise in Protestant publications in Croatian. The works of priests from Krajina, Istria, and Dalmatia, including a translation of the New Testament, were published in three scripts, Glagolitic, Cyrillic, and Latin in Urach, near Tübingen, with the support of Hans von Ungnad, former Captain General of Lower Austria (today Slavonia) and Croatia. In response, the Catholic Church also began publishing texts in Croatian vernacular from the late 16th century – especially catechisms and confessional manuals – while reforming liturgical books in ecclesiastical Slavonic.

The first ever complete Bible translation into Croatian was the work of the Jesuit friar Bartol Kašić, a key figure in 17th-century Croatian religious literature. He translated the Scriptures into Croatian in Ragusa and Rome, completing the work around 1630. His version, written in Latin script, employed the *ij* variant of the *što* dialect used in Ragusa (today Dubrovnik), which had become the most widespread form of Croatian by the 17th century and became the basis of the standard literary language later. Although his translation was supported by the Congregation for the Propagation of Faith (*Propaganda Fide*), the Roman authority that governed the Catholic missions, the Dalmatian and Croatian priests working on liturgical books based on ecclesiastical Slavonic sources opposed its publication. Surprisingly, his own Jesuit colleagues also withheld support, deeming the translation inadequate. Ultimately, the Holy Office banned the publication on 13 June 1634 because it favoured a clergy educated in Latin, worked towards weakening the Slavonic liturgy, and preferred Latin-language catechism to vernacular Bible translations in Catholic-majority areas not only in the Balkans but across the Mediterranean. Bible translations into the vernacular were permitted only in areas with significant Protestant populations, such as Hungary.

Against this background, Matija Petar Katančić translated the Bible from the Latin *Vulgate* into a modern Bosnian version of the *što* dialect of Croatian, used by the Franciscans in Bosnia, between 1809 and 1816. He adhered to a literal translation to maintain theological precision. He sent the completed manuscript to experts for review and

Máté evangéliumának kezdő oldala az 1831. évi kiadásban
The first page of The Gospel according to Matthew in the first edition of the Bible translation by Matija Petar Katančić. Buda, 1831

Katanacsics Mátyás Péter 1859-ben állított emléktáblája a Margit körúti ferences templomban
The memorial tablet of Matija Petar Katančić, installed in the Franciscan Church on Margit körút in Budapest in 1859

szerinti fordításhoz. Az elkészült kéziratot ellenőrzésre és véleményezésre szakértőknek küldte el, majd 1822-ben véglegesítette. A mű nyomdai előkészítését Katanacsics halála félbeszakította, de rendtársa, Csevápovics Gergely (Grgur Čevapović) provinciális folytatta sajtó alá rendezését. Kinyomtatását ő sem érhetette meg, mert 1830-ban elhunyt. Miután a kézirat elnyerte a római és az esztergomi egyházi hatóságok engedélyét, 1831-ben Budán hat kötetben sor kerülhetett a kinyomtatására. A kötetek kétnyelvűek, a horvát fordítás mellett a latin eredetit is tartalmazzák. Négy kötet az Ószövetség könyveit, két kötet pedig az Újszövetséget tartalmazza.

Katanacsics Szentírás-fordítása kéziratának tisztázatát a Magyar Ferences Könyvtárban őrzik, ahol megtalálható a mű nyomtatott kiadása is.

Felhasznált irodalom

A Kapisztránói Szent Jánosról elnevezett ferences rendtartomány jámbor életű tagjai. Összeáll. P. Kaizer Nándor O. F. M. *Ferences Közlöny* 18, 375–379.

Fáy Zoltán: A ferencesek budai könyvtára. *Napi Magyarország*, 1999. január 11., 11.

Hadrovics László: Magyarok és délszlávok. 2. Magyarok és horvátok. In: Gál István (szerk.): *Magyarország és KeletEurópa. A magyarság kapcsolatai a szomszéd népekkel*. Budapest, 1947, 143–156.

Lőkös István: Horvát-magyar szellemi kapcsolatok. Irodalom, tudományművelés, oktatás. *Iskolakultúra* 1992/1, 63–68.

Molnár Antal: A horvát és magyar katolikus bibliafordítás és a római inkvizíció. *Magyar Könyvszemle* 118, 24–38.

Molnár Antal: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. (1572–1647)*. Budapest, 2002.

Palóczy Edgár: Katanacsich Péter emlékezete. *Numizmatikai Közlöny* 23–24, 18–22.

Sokcsevits Dénes: Bosnyák-horvát ferences kultúrkör a régi Budán (1699-től a XIX. század közepéig). *Barátság* 1998/6, 2321–2323.

Sokcsevits Dénes: Ezerszáz éves magyar-horvát kapcsolatok. A *Szív. Lelkiségi és kulturális folyóirat*, 2010. február 8–15.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. V. Budapest, 1897, 1171–1174.

finalised it in 1822. Although his death delayed publication, his fellow friar, Provincial Gregory Čevapović, continued the effort, though he too passed away in 1830 before seeing it in print. After the manuscript had been approved by the ecclesiastical authorities in Rome and Esztergom, the translation was finally printed in six volumes in Buda in 1831. The bilingual volumes contain the Croatian translation alongside the Latin original – four volumes comprise the Old Testament and two contain the New Testament.

The clear manuscript of Katančić's Bible translation, along with a printed copy, is preserved in the Hungarian Franciscan Archives.

Literature

A Kapisztránói Szent Jánosról elnevezett ferences rendtartomány jámbor életű tagjai. Összeáll. P. Kaizer Nándor O. F. M. *Ferences Közlöny* 18, 375–379.

Fáy Zoltán: A ferencesek budai könyvtára. *Napi Magyarország*, 1999. január 11., 11.

Hadrovics László: Magyarok és délszlávok. 2. Magyarok és horvátok. In: Gál István (szerk.): *Magyarország és KeletEurópa. A magyarság kapcsolatai a szomszéd népekkel*. Budapest, 1947, 143–156.

Lőkös István: Horvát-magyar szellemi kapcsolatok. Irodalom, tudományművelés, oktatás. *Iskolakultúra* 1992/1, 63–68.

Molnár Antal: A horvát és magyar katolikus bibliafordítás és a római inkvizíció. *Magyar Könyvszemle* 118, 24–38.

Molnár Antal: *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. (1572–1647)*. Budapest, 2002.

Palóczy Edgár: Katanacsich Péter emlékezete. *Numizmatikai Közlöny* 23–24, 18–22.

Sokcsevits Dénes: Bosnyák-horvát ferences kultúrkör a régi Budán (1699-től a XIX. század közepéig). *Barátság* 1998/6, 2321–2323.

Sokcsevits Dénes: Ezerszáz éves magyar-horvát kapcsolatok. A *Szív. Lelkiségi és kulturális folyóirat*, 2010. február 8–15.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. V. Budapest, 1897, 1171–1174.

Magyar Nemzeti Múzeum
Közgyűjteményi Központ

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Magyar Nemzeti Múzeum | www.mnm.hu
Budapest, 2025

A szöveget írta • Text by
Szvitek Róbert József

A fényképeket készítette • Photos by
Jaksity Iván, Schumy Csaba

Angol fordítás • English version by
Sebők Katalin

Kiadó • Published by
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Demeter Szilárd Csaba elnök